

12/05/2019

מתי שטיינברג

"הדרכים שלא נבחרו"

כותרת הרצאתי נלקחה משירו בן למעלה ממאה שנים של המשורר האמריקאי רוברט פרוסט: "הדרך שלא נבחרה". עניינו של השיר הוא אותו הלך ביער עבות המתלבט בהגיעו לפרשת דרכים באיזו משתי דרכים לבחור, ואין לו העדפה לאחת מהן. בחירתו באחת מהן היא שרירותית, כאמור ללא העדפה, בבחינת הימור של הטלת מטבע. הוא מודע לכך שבחירתו היא גורלית: "ידעתי שנתיב מוביל אל נתיב ולא אשוב עוד אי-פעם הנה". בדיעבד, בחלוף השנים, טורדת אותו השאלה מה היה קורה לו בחר בדרך שלא נבחרה, אף שאין הוא מתחרט על בחירתו.

כשם שגיבורו של מולייר לא ידע שהוא מדבר פרוזה, דומה שרוברט פרוסט לא ידע שהוא נכנס ליער-העבות הקרוי "היסטוריה נוגדת-מציאות" (תרגום מקובל אך בעייתי למושג האנגלי counter-factual, ועל כך בהמשך).

אנסה לבחון כאן כמה צמתים נוגדי-מציאות לקראת הסכם אוסלו ולאחריו – במאמצים לממשו. שלא כשירו של פרוסט, אתמקד בכמה צמתים מכריעים של בחירה אשר, לדעתי, הייתה כרוכה בה העדפה ושבהם לא היה אפשר לנהוג באדישות או בשרירותיות כלפי החלופות השונות במשמעותן ובהשלכותיהן.

העיסוק ב-counter-factual אין משמעו כלל ועיקר התר לקרוא דרור לדמיון ההיסטורי ולכל משוגה היפוטטית. להפך, עיסוק מושכל ב-counter-factual נועד לשחרר מכבלי "עריצות הראייה לאחור" המציגה בדיעבד את ההיסטוריה כגזרה בלתי נמנעת. הרי יודעים אנו כי בזמן אמיתי ניצבו בפני בני הזמן כמה אפשרויות וניטשה בקרבם מחלוקת על העדפתן, אמנם לעיתים בנוסח של העדפה שלילית – איזו מהן רעה במיעוטה לעומת האחרות. היסטוריון המאמץ את סינדרום "עריצות הראייה לאחור" לוקה בחד – מימדיות נדושה ומשעממת ונמצא מועל בתפקידו. העיסוק הזהיר ב-what might have been הוא, אפוא, לחם חוקו של ההיסטוריון. מכאן נובעת הסתייגותי לעיל מן הביטוי "נוגד-מציאות", מפני שעובדות או אפשרויות אלו היו בזמן אמיתי חלק בלתי נפרד מן המציאות, אף שנדחו או הושתקו ולעיתים אף הודחקו. בזמן הן היו בגדר תנאי קיים לעתיד "אם", אף כי בחלוף הזמן משפסחו עליהן כמו ההלך של רוברט פרוסט, הן הפכו לתנאי בטל – "לו", "אילו". אולם לא

תמיד המהלך הוא חד-סטרי. לעיתים נועדים חיים חדשים לאפשרויות שנגנזו בעבר, שוב בניגוד להלך של פרוסט הפוסק כי "ידעתי, מכאן לא אשוב עוד ללכת ברבות הימים". ה"לו" כתנאי בטל חוזר להיות "אם" כתנאי קיים. על אחת כמה וכמה שהיגיון זה תקף במחקר המודיעיני המעוגן בזמן אמיתי בהווה לעבר העתיד. כאן הכרח לבחון את האפשרויות השונות ולדרגן על ידי מתן משמעות ומשקל. הן כולם בבחינת possible ובלבד שיהיו plausible.

ספרה הידוע של ברברה טוכמן "מצעד האיוולת" לא היה בא לעולם, אלמלא הייתה מתמקדת ב-counter-factual ובכך היא דנה בפתח ספרה. קיומן של דרכי פעולה חלופיות בזמן אמיתי וההצבעה עליהן בשעתן מצד בודדים או קבוצות הם אמות המידה שעל-פיהן, כדבריה, היא בחרה את ארבע פרשיות-האב הנדונות בספרה, וזאת משום שבראייה לאחור נקל לערום אין סוף של מקרי איוולת ולכתוב עליהם ספריה שלמה.

ועתה אעבור "לבשר ודם" ההיסטוריים ואבחן מבחר של כמה צמתים מרכזיים בסוגיית "הסכס אסלו" מזווית הראייה של הדרכים שלא נבחרו.

פרוץ האינתיפאדה בשלהי שנת 1987 מתוך "הפנים" הפלסטיני (ברצועת עזה והגדה) נבע מתהליך מצטבר של גידול משקל "הפנים" הפלסטיני (בעיקר לאחר מלחמת לבנון ב-1982 שהרחיקה את "החוץ" – הנהגת אש"פ – מקווי העימות עם ישראל). מכח האינתיפאדה אותנו תושבי עזה והגדה, כי מאסו בהמתנה אין-קץ ליוזמות "החוץ" ובתפקיד התגובתי המוגבל שייעד להם אש"פ עד אז. האינתיפאדה הונעה מכוח הלך-רוח כללי – להבדיל מהחלטה מודעת או רשמית – כי באה שעתו של "הפנים" להיחלץ לפעולה למען עצמו. לנכונות "הפנים" לשאת בעול האינתיפאדה נלוו כבר במהלך שנתה הראשונה מאמצים של צמרת "פתח" ב"פנים" לתרגם את הישגי האינתיפאדה לנכסים מדיניים. אף שיוזמות אלה היו מותנות בתיאום עם "החוץ", הרי "הפנים" היה בית היוצר שלהם. גולת הכותרת הייתה ניסוח התוכנית להכרזה אל "מסמך העצמאות" ביוזמת פייצל אל-חוסייני. תכליתו, כניסוחו, "היא להעתיק את האינתיפאדה ... אל שלב היוזמה המדינית". "מסמך העצמאות" של "הפנים" אימץ במפורש את עקרון החלוקה לשתי מדינות כפתרון-קבע עם ישראל. שורשי הכרזת אש"פ במל"פ ה-19 (נוב' 1988) על קבלת עקרון החלוקה לשתי מדינות נטועים, אפוא, הן מבחינה רעיונית והן מבחינת כוח-הדחף הפוליטי ב"מסמך העצמאות" של "הפנים". האינתיפאדה, כמו גם המחדל של חברת הנהגת אש"פ לצדאם חוסיין במלחמת המפרץ 1991, חידדו את השאלה, מדוע אין "הפנים", שהפך למוקד המאבק הפלסטיני, כשיר ליטול את תפקיד ההובלה של הייצוג הפלסטיני. אמנם "הפנים" לא נשא את עיניו להתנתקות מהנהגת אש"פ "בחוץ", אך אין דומה אש"פ שמרכזו הוא "הפנים" בעוד "החוץ" חג מחוצה לו, לאש"פ שמרכזו המוביל הוא "החוץ". עם כל ההבדלים אתן דוגמא ממחוזותינו: וייצמן בחוץ נדחק לשוליים מפני בן-גוריון בפנים. כאן טמון עוקץ

ה- counter-factual : לו אירעה תמורה חשובה זו, היא הייתה יכולה למקם את "הפנים" – מבחינת הנוף האנושי, הארגוני והמדיני – בחזית ההובלה. התנאי ההכרחי, ואפילו המספיק לקידום התפתחות כזאת היה תלוי בכך ש"הפנים" יוכל להוכיח כי הישגיו המדיניים לקראת כינון מדינה פלסטינית לצד ישראל גדולים בביור מאלה של "החוץ". אולם בערוץ הפומבי של שיחות וושינגטון (1991 – 1993) שרוב סבביו-חמישה במספר- היו עוד בתקופת יצחק שמיר כרו"מ ומיעוטם בתקופת רבין כרו"מ) היתה מוכנה ישראל לתת למשלחת המשותפת של "הפנים" הפלסטיני וירדן הרבה פחות מאשר היתה מוכנה לתת בערוץ החשאי עם "החוץ" באוסלו. האפשרות הזאת של הסתמכות על ה"פנים" היתה פתוחה בשעתה, אך נקטעה באיבה ונגנזה סופית כאשר ממשלת ישראל החליטה להעדיף את "החוץ" ולתת לו יותר משהיתה מוכנה לתת ל"פנים". במאמרו בקובץ המושק כיום נדרש אדם רז לסוגיה זו מזווית הראייה הפוליטית הפנימית – יחסי היריבות בין יצחק רבין לבין שמעון פרס. בניגוד לאדם רז, אני סבור שהשאלה המכרעת לא היתה: מיהו בר-השיח שלך – "החוץ" או "הפנים", אלא השאלה המהותית – על מה אתה מוכן לדון: ה"מי" היה תלוי ב"מה". לו היה יצחק רבין מוכן לתת ל"פנים" את מה שניתן ל"חוץ" בערוץ אוסלו החשאי, בתוספת, כמובן, אמירה מפורשת בנוסח מכתב הערבויות האמריקני לפלסטינים מאוק' 1991, כי "אסור למי מהצדדים לנקוט פעולות חד-צדדיות שמטרתן לקבוע מראש סוגיות שאפשר ליישבן רק במו"מ, וכי ארה"ב מתנגדת לפעילות ההתנחלות בשטחים שנכבשו ב- 1967, פעילות שהיא מכשול לשלום", נראה לי שה- counter-factual היה הופך ל- factual. ניתן עוד להרחיב רבות בסוגיה זו, שלה הקדשתי פרק ארוך הן בספרי בעברית והן באנגלית.

אעבור לצומת המרכזי הבא. בעקבות "טבח גולדשטיין", במסגד הממוקם במערת המכפלה בחברון (פברואר 1994), התחזקה דעתי כי המשך תהליך אוסלו יגביר את החיכוך וישחק עד דק את שארית האמון. סברתי כי אין מנוס אלא לנצל את פריצת הדרך ואת הציפיות הגבוהות עדיין בדעת הקהל בשני הצדדים, בטרם כניסת ערפאת לשטח (ביולי 1994), ולדלג מן השלב הראשוני אל הדיון בהסדר הקבע. היתה לי הזדמנות לומר זאת לראש הממשלה, יצחק רבין ז"ל, בפגישה שהוא זימן בביתו עם כמה מומחים אקדמאים כשבועיים-שלושה לאחר טבח גולדשטיין (במארס 1994). הוספתי כי מוטב לישראל להתמקח בסוגיות הסדר הקבע בעוד מצויים ברשותה רוב שטחי הגדה, ולא לאחר שתתרושש מרוב נכסיה הטריטוריאליים לאחר מימוש הסדרי הביניים. הבעתי חששי גם ממעבר ה"חמאס" לפיגועי התאבדות סדרתיים כתגובה על טבח גולדשטיין. ממעקבי אחר דיוני החמאס הבחנתי כי גוברת ידם של אלה הדוגלים בפיגועי התאבדות נגד אזרחים בתוך תחומי מדינת ישראל, בבחינת "מידה כנגד מידה", סברתי כי אם תשתנה מסגרת ההתייחסות לעבר הסדר קבע, הם יירתעו מביצוע זממם, משום שייתפסו בציבור הפלסטיני כמכשילים את אפשרות השגתה של מדינה פלסטינית.

זכורני שיצחק רבין האזין בקשב רב. לנקודה אחת בדברי הוא התייחס מיד, וזאת כאשר הבעתי את הערכתי (על בסיס ניחוש מושכל) שערפאת יסכים לתפנית זו, מעבר מידי לשלב הדיונים על הסדר הקבע, שמשמעותה זניחת תהליך אוסלו. ראש הממשלה רבין ציין כי בשיחת טלפון שנערכה בינו לבין ערפאת לפני פגישתנו, הציע לו ערפאת את הרעיון לדלג להסדר קבע. אולם מהתייחסותו של רבין בסוף דברי הבנתי, כי אף אם יש היגיון מציאותי בהצעתי בהקשר המדיני, אין היא בת-מימוש מבחינה פוליטית פנימית. הוא הבחין בדבריו בין "המדיני" לבין "הפוליטי", כלומר מבחינה מדינית זה מה שהיה צריך לעשות, אך הדבר נבצר ממנו לדעתו מבחינה פוליטית. קצרה ידו כראש ממשלת ישראל מלקבל תמיכה פוליטית מספקת בתוך ישראל לגישה זו.

אף שה"ג'יהאד האסלאמי" היה זה שהגה לראשונה בסוגיית פיגועי ההתאבדות בזירת פלסטין, היה זה החמאס שהחל בביצועם הממוקד ב-16 באפריל 1993 נגד מטרה צבאית (אוטובוס חיילים) במחולה שבבקעת הירדן. באפריל 1993 התברר כי המאמץ ליישם את החלטות ועידת מדריד בהקשר הפלסטיני, במסגרת שיחות וושינגטון (בשנים 1992 – 1993), השתרך ללא תכלית. החמאס ביקש אפוא להיבנות מאוירת המבוי הסתום ולהציג מוצא משלו שיסב לישראל פגיעה אנושה. המעבר של חמאס באפריל 1994 בעפולה (בעקבות טבח גולדשטיין), ממיקוד פיגועי התאבדות ביעדים צבאיים ובתחומי הגדה ורצועת עזה ליעדים אזרחיים בתחומי הקו הירוק, נבע אפוא ישירות מטבח גולדשטיין. בכך היטה מעשהו של גולדשטיין את הכף לטובת המצדדים בקרב חמאס בפיגועי התאבדות גם נגד אזרחים ובתחומי מדינת ישראל ללא הבחן. עד אז ניטש בחמאס פולמוס פנימי בדבר הכדאיות של פיגועים ללא הבחנה, וביחוד בשאלה אם הציבור הפלסטיני ככלל יהיה מוכן לקבלן. אין זו פרשנות אישית שלי. בטאון חמאס "פלסטין אל-מסלמה" תיאר את ההשתלשלות הזאת לפרטיה. "סוף מחשבה היה במעשה תחילה", שכן רק לאחר המעשה פתח חמאס במלאכה של הכשרת הקרקע ההלכתית. **בפלסטין אל-מסלמה** החלו לפרסם את פסקי ההלכה של חכמי הדת של "האחים המוסלמים" שסמכו את ידיהם על פיגועים אלה. ביטוי בולט לכך היה פרסום ההסכמה הכללית של 500 בכירי חכמי הדת הסונים מכל רחבי העולם האסלאמי. גישת החמאס בעניין פיגועי ההתאבדות סוכמה סופית בשנת 1997 בספר -יסוד, מפרי עטו של ד"ר נואף אל-תכרורי, פעיל מרכזי במשרד החמאס בדמשק ויד ימינו של עמאד אל-עלמי, **פעולות ההקרבה במאזן הרעיוני** (אל-עמליאת אל-אסתשהאדיה פי אל-מיזאן אל-פכרי), שכולו קודש לדיון הלכתי נרחב בזכות מעשי ההתאבדות על פי פרשנות אסלאמית-סונית.

ועתה לצומת השלישי. בתחילת דיוני קמפ-דיוויד על הסדר הקבע (יולי 2000) הציע ראש הממשלה אהוד ברק ליאסר ערפאת, באמצעות המארחים האמריקנים, להתמקד בסוגיה הטריטוריאלית ולדחות לפי לוח זמנים מוסכם את הדיון בשתי הסוגיות הרגישות ביותר: ירושלים והפליטים.

ערפאת דחה על הסף את ההצעה הזאת, בהדגישו כי בהסדר קבע הכרח לכלול את כל הסוגיות. בעקבות ועידת קמפ-דיוויד, עשו ישראלים רבים – רשמיים כלא רשמיים – פומבי לטענה, כי ערפאת הונחה על פי אסטרטגיית שלבים שמטרתה הסופית היא לחסל את מדינת ישראל. כאן מתעוררת תמיהה גדולה: אם יאסר ערפאת אכן פעל עקב בצד אגודל על פי אסטרטגיית השלבים, מדוע לא ניצל את ההזדמנות לגרוף לאמתחתו את נכונות ברק לוותר על למעלה מ-90% של השטח, ואחר כך לנהוג על פי הכלל "קח ודרוש עוד". עד היום לא שמעתי תשובה לשאלה זו מצד אלה הטוענים כי אסטרטגיית השלבים היתה נר לרגלי ערפאת. למרבה הפרדוקס, אהוד ברק הוא זה שהציע מעין אסטרטגיה של שלבים בתובעו לדחות את הסוגיות הרגישות, ולא ערפאת.

בעקבות דחיית הצעתו הראשונה העלה אהוד ברק הצעה אחרת בדבר דיון בכל הסוגיות במסגרת הסדר קבע. אולם הצעה זו כללה גם תביעה לריבונות ישראלית חד-משמעית על מתחם אל-חרם אל-שריף, או הר הבית (שבו ממוקם מסגד אל-אקצא). אכרם הניה, יועצו הקרוב של ערפאת שהשתתף בקמפ-דיוויד, העיד ביומנו כי ציר מרכזי בגישה העקרונית של ערפאת, שהנחה אותו גם בוועידת קמפ-דיוויד, היה כלל הברזל שלא ייתכן הסכם קבע בלא שתיכלל בו סוגיית ירושלים המזרחית ואל-חרם אל-שריף בטבורה. לדידו – הסכם קבע חלקי הוא דבר והיפוכו. גם איש-סוד אחר של ערפאת שהשתתף בקמפ-דיוויד כמחמד דחלאן העיד על כך בראיון ל"אל-חיא" (אוגוסט 2008): "תשכחו כל מה שנכתב בדבר התמוטטות שיחות קמפ-דיוויד בגלל סוגיית הפליטים. אין זה נכון כלל. השיחות נכשלו בגלל סוגיית ירושלים והר הבית. בכל פעם שדיווחנו לערפאת, הוא לא הקשיב, אלא המתין לסיום דיווחנו ואז שאל: היכן אל-חרם אל-שריף בדיווח שלכם? ... ירושלים היתה ציר חייו האישיים של ערפאת. עיקר דאגתו היתה: מהיכן יכריז על המדינה – מירושלים או ממקום אחר?"

לפיכך שלל ערפאת נחרצות במסגרת הוועידה כל הצעה שביקשה לדחות את הדיון בירושלים המזרחית. גישתו בנידון זה נבעה משיקול אסטרטגי ומהותי צרוף, והיא נעדרה כל חישוב טקטי. כלה ונחרצה היתה עמו שאין, ולא יכולה להיות, מדינה פלסטינית ללא הסדר סוגיית ירושלים המזרחית על בסיס המרקם הדמוגרפי (אזורים המאוכלסים פלסטינים – למדינה הפלסטינית; אזורים המאוכלסים יהודים ברובם – לישראל). אכרם הניה הדגיש כי ערפאת היה חדור הכרה זו בכל נימי נפשו: הוא ראה עצמו (כניסוחו של הניה) כ"מנהיג לעם שגורלו ומקור גאוותו הם להגן ולשמור על הקודשים השוכנים על אדמתו". לכן סוגיית אל-חרם אל-שריף היתה בעיניו בבחינת "ייהרג ובל יעבור". את הגורל הזה חפץ ערפאת להפוך ליעודה של המדינה הפלסטינית, וכך תורגמה אצלו המחויבות הסמלית והרגשית לאל-חרם אל-שריף לאינטרס אסטרטגי קיומי: אין דין חשיבותה ומעמדה של מדינה פלסטינית שבבעלותה או בשליטתה אל-חרם אל-שריף, כמוקד לעלייה לרגל, כדין

מעמדה בלעדיהן. הרי נכוננו לה טרדות יום-יומיות עצומות כמדינה העתידה להתבוסס עוד שנים רבות בשאלות קיומיות בסיסיות. בנסיבות אלה של "יום קטנות", רק האחיזה בקודשי האסלאם בירושלים המזרחית תהפוך אותה למקור משיכה ולאבן שואבת.

מכאן שתביעת אהוד ברק בוועידת קמפ-דיוויד לריבונות ישראלית על הר הבית התנגשה חזיתית בלב עסקת החלופין שהגה ערפאת בין הר הבית לבין סוגיית שיבת הפליטים, ושיתקה את המו"מ. שני הצדדים השקיעו את כל מעייניהם לאחר קמפ-דיוויד במאמץ לפתור סוגיה זו, אך ללא הועיל. כל דיון בסוגיות האחרות עוכב ונדחה או התנהל ללא תכלית תחת צלה הכבד. ממילא לא יכלה להתפתח שום עסקת חלופין (trade-off) בין הסוגיות המרכזיות השונות (ובכלל זה סוגיית הפליטים), אותה עסקת חלופין שהיא המפתח למו"מ פורה ולגיבוש הסדר של פשרה-איתרע גורלי והתבקשתי ביוני 2000 על ידי רוה"מ אהוד ברק להעיר על המתווה המפורט של תוכניתו להסדר קבע. ציינתי בכתב ובעל-פה כי למרות ההתקדמות בחלקים ניכרים של המתווה, הרי תביעת הריבונות על הר-הבית ממוטטת את הרציונל המהותי של הצד הפלסטיני. ואם כך הוא, יש למשוך את היד מכינוס הוועידה על בסיס מתווה זה שכן זהו מתכון לכישלון תהומי. אם בכל זאת תתקיים הוועידה, שומה עלינו להכין אפשרות נוספת כדי שניפול על רגלינו לנוכח כשלונה המובטח. עובדה היא שהוועידה התכנסה ללא שינוי התוכנית הישראלית ונכשלה כישלון חרוץ.

מקרה הבוחן האחרון שאדון בו – פניו להווה ולעתיד, ולכן אין הוא בבחינת "לו" אלא "אם". מבחינה זו הוא תואם יותר תחזית מודיעינית מאשר ניתוח היסטורי מקצועי. נציגי הממשלה - מראשה ועד אחרון שריה – משקיפים אקדמאים ואחרים נוטים לשפוך אש וגופרית על הסכמי אוסלו, אך גירסתם לגבי מה שצריך וראוי לעשות בראייתם את האינטרס הישראלי נשענת על "שלדי" אוסלו (תרתי משמע), בבחינת "רימון מצא – קליפתו אכל, תוכו זרק" – בהיפוך לאימרה התלמודית המקורית. כך, לדוגמא, הם מאמצים לחיקם את חלוקת המרחב של הגדה המערבית לשטחי A, B, C, ואת מוסד הרשות הפלסטינית, תולדת אוסלו, כשולטת בשטחים המאוכלסים בצפיפות (A,B) לעומת שטח C המאוכלס פחות. לכן יש בהם אף הקוראים לסיפוח שטח C או חלקיו העיקריים. הם רואים אינטרס מובהק בתיאום הביטחוני עם הרשות, שגם הוא תולדת אוסלו. רבים מהם נוטים לשכוח או להשכיח את העובדה שאלמלא הסכם אוסלו בשנת 1993, לא היה מתממש חוזה השלום עם ירדן בשנת 1994. נראה שאין הם נותנים את דעתם לכך שמה שהם רואים כפרי באושים (הסכם אוסלו) הניב את פרי ההילולים של הסכם עם ירדן שבו הם רואים אינטרס ישראלי מובהק. אמרתי: "קליפתו אכל , תוכנו זרק" – בניגוד להסכם אוסלו המקורי שנועד להיות תהליך שלבי ומדורג עפ"י לוח זמנים לקראת הסכם קבע, הם חותרים לקבע ולמסד את הארעיות המקורית כדי שישראל תוכל לעכל את בלעה. בניגוד חזיתי להסכם הצהרת העקרונות של אוסלו הקובע כי "הגדה המערבית ורצועת-עזה

הן יחידה טריטוריאלית אחת", הם שוקדים על דוקטרינת הבידול בין שני האזורים. בקיצור, מה שהחל בעיניהם כטרגדיה, הופך אצלם לפארסה. את גירסתם הסלקטיבית לגבי הסכם אוסלו הם וגם מעצביה האמריקנים של "עסקת המאה", מבקשים לקבע כסטטוס קוו המיוסד על ניהול סכסוך כדרך-קבע. גישה זו, באופן מובהק, היא לרצונו של חמאס(ושל כל שאר הרדיקלים שבאויבינו – מאיראן ועד הג'האד הגלובלי) שכן היא שומטת את הקרקע מאפשרות הסכם מדיני, מקבעת את שלטון חמאס בעזה, ממוטטת את תומכי ההסדר המדיני ברשות הפלסטינית ועלולה ליצור חלל שלטוני בגדה, שממנו ייבנו חמאס ושאר הסוררים.הללו חוברים ל"שיתוף פעולה אנטגוניסטי" עם הגישה הישראלית.זאת ועוד,אף שבעלי דוקטרינת הבידול בישראל מציגים עצמם כמתנגדיה המושבעים של הנסיגה החד-צדדית מעזה, הם נבנים עליה לצורך בידול עזה מן הגדה.וכאן תובעת עובדה נוגדת-מציאות נוספת את עלבון זניחתה: מה היה קורה לו מפתחות עזה הופקדו בידי אבו-מאזן,אמנם במחיר של קידום הסדר מדיני שיכלול את הגדה? אכן זו הייתה דעתי-התנגדתי לחד-צדדיותה של הנסיגה מעזה וצידדתי בנסיגה בהקשר של הסדר מדיני. היה לי ברור שנסיגה חד-צדדית תיחשב בקרב הציבור הפלסטיני כהישג-רבתי של חמאס ותכריע את גורל הבחירות הקרבות ברשות הפלסטינית (שעתידות היו להתקיים בינואר 2006 לאחר הנסיגה הישראלית)לטובתו. לגישתם של תומכי הבידול גם נודעות השלכות הרסניות לגבי יחסי ישראל עם ירדן ואולי גם לעצם קיומה. כללו של דבר, משאלת הסטטוס-קוו לפי תרחיש זה היא אשליה מרה שימיה קצרים.

ההבחנה בין שטח מסופח לישראל בגדה לבין שטח שאיננו מסופח אך בשליטתה הגמורה היא הבחנת-סרק, אם לא הבל. האם חלוקתו הפנימית של מבנה הכוללת הקצאת חדר או שניים לדייר משנה, משנה כהוא זה את השליטה והאחריות למבנה? אמר הפילוסוף ויטגנשטיין:"משל טוב מרענן את השכל". לכן נלמד ממקורותינו: קרבים אנו לחג שבועות, והנה שוד ושבר בעיר חלם – אזל מלאי החלב דווקא כעת – בשבועות – שנוהגים בו לאכול מאכלי חלב. ישבו חכמי חלם על המדוכה והחליטו שמעתה והלאה יקראו למים – חלב, שכן יש להם מים בשפע. כשהתפרסמה ההחלטה האסטרטגית, החלו עקרות הבית החלמאיות לזעוק שאזל מלאי המים. האם ניתן לפתור בעיה קיומית בהבל –פה סמנטי? זו התחמקות משאלת-השאלות: מה מהווה איום קיומי גדול יותר על ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: מדינה פלסטינית לצידה או מדינה/מרחב פלסטיניים במקומה? לי התשובה ברורה כשמש.

היוצרות התהפכו במזרח התיכון. יד ערבית מושטת לשלום לעומת יד ישראלית נשמטת לשלום. לא "שלום עליכם", כי אם "עליכם השלום". שבע עשרה שנים חלפו מאז הושקה יוזמת השלום הערבית על דעת מדינות ערב והאסלאם. גם יוזמה זו היא תולדת הסכם אוסלו,אך בה בעת גם של כשלוננו. היעדר ההיענות הישראלית מעורר שוב עובדה נוגדת-מציאות קלאסית הן לגבי העבר-"לו"- והן, חרף

הקשיים שנערמו, לגבי העתיד-"אם". דוגמא מן העת האחרונה: מדינות ערב (כולל הרשות הפלסטינית) והאסלאם קוראות בהחלטותיהן בפסגה הערבית האחרונה בתוניס, מארס 2019: "להציל את פתרון שתי המדינות ואת תהליך השלום", בעוד שבישראל-הרשמית, התקשורתית (לרבות "הארץ") וגם האקדמית – דום שתיקה. לצערי, אני מגיע למסקנה שרווח אצלנו דפוס חשיבה של "חוסר חשיבה" (thoughtlessness). מאפייניו הם שניים בעיקרם: הראשון- התעלמות מעובדות קשות (כגון דמוגרפיות) ומעמדות של הצד האחר בבחינת "אני ואפסי עוד". השני- במקום שיש בכל זאת התייחסות לצד האחר, ההתמקדות היא בתוצאות קצרות – הטווח והארעיות, (results) בד בבד עם ההתעלמות מן ההשלכות (consequences). האם גישה דומיננטית ישראלית זו נובעת מטענה מופרכת בדבר חוסר הרלוונטיות של הסוגיה הפלסטינית משום שאינה איום צבאי קיומי או אולי מכך שכשלו כוחה ותבונתה של ישראל, קואליציה כאופוזיציה, לתת מענה לבעיה שאיננה צבאית ביסודה, אך האיום הקיומי הנשקף ממנה, טמון בריקונה של ישראל מערכי הליבה שלה ובהקרבתם למעשה, במו-ידיה. לכך לא תעזור שום הרתעה צבאית. יתר על כן, כפייה מכוח עליונות צבאית רק תנציח את הבעיה ותחמיר אותה פי כמה.

אסיים בהערה אישית. יש בערבית המדוברת פתגם, שבכל עת שאני נתקל בו אוחזת בי צמרמורת לנוכח לקחי ההיסטוריה על עלייתן ושקיעתן של מדינות: "אזא אללה ראד יהלכ נמלה – בח'לק להא גנאחין". ובעברית: "ברצות האל במות נמלה – כנפיים מצמיח לה". הכנפיים הצבאיות עלולות, אפוא, להיות לנו לרועץ ולטעת בנו יהירות ושכרון כוח שיעוותו את ראיית המציאות והבנתה לאשורה. הלוואי ואתבדה.

אפשר היה אחרת. עדיין אפשר בדוחק אחרת. האם יהיה אחרת? התשובה תלויה בעיקרה בנו כגורם החזק בסכסוך עם הצד הפלסטיני.